

УДК 323:321

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-9](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-9)

Роман РОМАНОВ

аспірант кафедри політології, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
пр. Гагаріна, 72, Дніпро, Україна, 49010

ORCID: 0000-0002-6684-6645

Roman ROMANOV

Postgraduate Student at the Department of Political Science, Oles Honchar Dnipro National University,
Gagarina Avenue, 72, Dnipro, Ukraine, 49010

ORCID: 0000-0002-6684-6645

ПАРТІЙНЕ ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО: ОСНОВНІ ВЕКТОРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

PARTY POLITICAL LEADERSHIP: MAIN VECTORS OF TRANSFORMATION IN THE MODERN WORLD

Розглядається лідерство в партіях як важливому механізмі трансляції вимог та ухвалення колегіальних демократичних рішень за наявності політичної конкуренції. Вивчено особливості «позитивної селекції» партійних лідерів, що побудована на демократичних засадах для осіб, які пройшли та отримали провідні позиції на основі особистих досягнень. Встановлено значення ознак якостей професіоналізму та креативності, які поступаються у впливі критерію лояльності та атрибутам належності до правлячої групи або клану. З'ясовано специфіку встановлення значення партійного лідерства як одного з аспектів традиційного партійного менеджменту. У статті застосовується фахова політологічна методологія. Зокрема, компаративний аналіз описує інституційні основи партійного політичного лідерства в умовах сталої демократії. Дескриптивний аналіз визначає значення та вплив ключових організаційних вимірів партійного політичного лідерства. Фахові методи включають ретроспективний підхід і метод системного аналізу. Вони спрямовані на визначення важливих напрямів модернізації партійного політичного лідерства в демократіях та трансформаційних державах. Також виявлені системні закономірності партійного політичного лідерства в умовах цифрової медіакратії. Увага приділяється критеріям ефективності партійного політичного лідерства, якими виступають не лише отримання владних посад, але й роль політичної сили у суспільстві та на міжнародній арені. Встановлено, що жорстка адміністративно-бюрократична структура організації партій доцифрової доби вже втратила свою дієвість. Доведено, що в умовах сталих демократій сучасні політичні партії конкурують з громадськими рухами та «непрофільними», «додатковими» політичними організаціями. Встановлено, що у сучасній Україні партійне лідерство не виходить за межі призначуваних кандидатур у рамках політичних проєктів. Розкрито негублічний характер походження партійного лідерства в Україні, який відображає процеси взаємодії політичних та бізнес-еліт. З'ясовано, що партійні лідери, які внаслідок виборів стають посадовцями публічного врядування, повинні мати високий рівень управлінської компетентності. Доведено, що мистецтво політичної комунікації для партійного лідера полягає у вдалому залученні до топового медійного контенту та подій.

Ключові слова: партії, партійне лідерство, структура політичного представництва, компетенції політичного лідера.

Leadership in parties is considered as an important mechanism for translating demands and making collegial democratic decisions in the presence of political competition. The peculiarities of “positive selection” of party leaders, which is built on democratic principles for people who have passed and received leading positions on the basis of personal achievements, have been studied. The importance of the qualities of professionalism and creativity, which are inferior in the influence of the criterion of loyalty and attributes of belonging to the ruling group or clan. The specifics of establishing the importance of party leadership as one aspect of traditional party management are clarified. The article uses professional political science methodology. In particular, comparative analysis describes the institutional foundations of party-political leadership in a sustainable democracy. Descriptive analysis determines the importance and impact of key organizational dimensions of party-political leadership. Professional methods include a retrospective approach and the method of systems analysis. They are aimed at identifying important areas of modernization of party-political leadership in democracies and transformational states. The systemic regularities of party-political leadership in the conditions of digital mediocracy are also revealed. Attention is paid to the criteria of effectiveness of the party's political leadership, which are not only the acquisition of power, but also the role of political force in society and internationally. It has been established that the rigid administrative-bureaucratic structure of the organization of pre-digital parties has already lost its effectiveness. It is proved that in the conditions of sustainable democracies modern political parties compete with social movements and “non-core”, “additional” political organizations. It has been established that in modern Ukraine the party leadership does not go beyond the nominated candidates in the framework of political projects. The non-public nature of the origin of party leadership in Ukraine, which reflects the processes of interaction

between political and business elites, is revealed. It has been found that party leaders who become public officials as a result of elections must have a high level of managerial competence. It has been proven that the art of political communication for a party leader is to successfully engage in top media content and events.

Key words: *parties, party leadership, structure of political representation, competencies of a political leader.*

Постановка проблеми. Попри розвиток цифрових засобів політичної комунікації та тенденції до індивідуалізації політичної участі, партії залишаються важливим механізмом трансляції вимог та ухвалення колегіальних демократичних рішень за наявності політичної конкуренції. В умовах парламентської форми правління партії відіграють роль інституту представництва, якому делеговані уподобання та потреби виборців. Разом з цим класичним значенням дедалі більше актуалізується роль партій як акторів медіапростору та учасників розподілу ресурсів у політичній системі. Успіх та рейтинг партій залежить від ініціативності, адаптивності та професійності політичного керівництва. Якщо партія побудована на демократичних засадах, її лідером є особа або група осіб, які пройшли «позитивну селекцію» та отримали провідні позиції на основі особистих досягнень. У квазіавторитарних державах сучасності просування партійних лідерів є більшою мірою результатом «негативної селекції», коли якості професіоналізму та креативності за своїм значенням поступаються лояльності та атрибутам належності до правлячої групи або клану. Феномен партійно-політичного лідерства розглядається політологами з давніх часів. Він знаходив своє відображення у традиційних класичних політологічних концепціях М. Вебера, Г. Моски, Р. Міхельса. На сучасному етапі є потреба встановлення значення партійного лідерства як одного з аспектів традиційного партійного менеджменту. Управління партіями на сучасному етапі включає не лише бюрократичне функціонування, але й координацію політико-технологічного, організаційного, ресурсного та соціально-психологічного потенціалу партійної діяльності. Критеріями ефективності партійного політичного лідерства нині виступають не лише отримання владних посад, але й роль політичної сили у суспільстві та на міжнародній арені. Це вимагає оцінки якостей партійних політичних лідерів, а також механізмів просування, делегування й презентації партійного середовища.

Аналіз публікацій. Вектори модернізації сучасних політичних партій вивчала низка українських учених-політологів. Зокрема, М. Обушний звернувся до питання сутності поняття «партійна комунікація» [3], Ю. Остапеч проаналізував вплив парламентських

виборів 1994, 1998, 2012 рр. на становлення партійної системи України [4], А. Пахарев визначив специфіку політичних лідерів лівої опозиції [5], Н. Скоблик звертає увагу на відповідальність політичних лідерів і контроль над ними у працях Роберта Даля [6], О. Хімченко диференціює політичні партії і виборчий процес [8], С. Череватий розглядає політичну ідеологію як складник суспільної свідомості [9], О. Шиманова вивчає виборчі списки як індикатор внутрішньопартійної комунікації [10]. При цьому є необхідність окремого розгляду партійного політичного лідерства на тлі процесів модернізації партійної структури та методів адаптації сучасних політичних сил до цифрового медіасередовища.

Метою статті є визначення демаркації між поняттями політичного та партійного лідерства. Завданням статті є уточнення критеріїв ефективності сучасного партійного політичного лідерства.

Партійне політичне лідерство у сучасних умовах розгортається як організаційна форма керівництва децентралізованими партійними осередками. Жорстка вертикальна структура доцифрової доби вже втратила свою актуальність. Від політичних партій вимагається адаптивність до змін соціально-політичної ситуації та гнучкість у прийнятті рішень. З цього приводу М. Морарь справедливо відзначає, що «партійне лідерство є однією з найбільш поширених форм лідерства, що безпосередньо пов'язана з характером і якістю політичної влади, конкретним способом її структурування та легітимації. Цей феномен також є активним системоутворюючим елементом державно-політичного життя, оскільки значно впливає на перебіг та наслідок людей. Таке бачення ґрунтується на тій ролі, яку відіграє партія у сучасному політичному житті» [2, с. 9].

В умовах сталих демократій сучасні політичні партії конкурують з громадськими рухами та «непрофільними», «додатковими» політичними організаціями. Це вимагає від партійних лідерів бути більш актуальними та публічно привабливими. Зростає необхідність застосування спеціальних заходів іміджевого характеру, особливо в умовах еволюції представницької демократії. Згідно з М. Морарь, «відомо, що у своєму розвитку політичні партії пройшли низку етапів відповідного ігнорування до визнання як необхідних інструмен-

тів для функціонування будь-якої демократії. Політична думка стосовно партійних лідерів також пройшла тривалий еволюційний шлях. Вона розвивалась у межах розвитку ідеї про представницьку владу та становлення партій як політичного інструменту. Оцінки партійного лідерства були зумовлені конкретною історичною ситуацією країни» [2, с. 10].

Внутрішньопартійна демократія як основа конкурентного партійного лідерства є надбанням країн сталої демократії. Приклади країн ЄС та США, а також сучасної Великобританії і країн британської співдружності засвідчують, що партійний лідер долає велику кількість проміжних етапів перед досягненням керівної посади. Натомість в Україні партійне лідерство не виходить за межі призначуваних кандидатур у рамках політичних проєктів, хоча повинно будуватися з нижчих ланок (осередків) партійної структури. М. Морарь зазначає, що «кокус як первинний ідеологічно-організаційний осередок масової партії повинен забезпечити зв'язок політичного керівництва партії з масою, насамперед партійною. Цей осередок, з одного боку, набуває якості консолідатора, мобілізатора політичних та ідеологічних кадрів, а з іншого – це засіб централізації і бюрократизації партійної діяльності. Створюється політичний механізм влади, «партійна машина». В цій політичній машині кокус перетворюється на один з головних елементів» [2, с. 15].

Партійне лідерство в умовах суспільних трансформацій характеризується різноманітними рисами. Воно має проміжний характер між публічною роллю провідників та бюрократичними посадовцями. Непублічний характер походження партійного лідерства в Україні відображає процеси взаємодії політичних та бізнес-еліт доби пострадянських перетворень. Як слушно зауважує С. Белашко, «в ході першого етапу пострадянської трансформації до влади в Україні прийшла деідеологізована частина державно-управлінської еліти. Вона уникала політичних конфліктів і загалом намагалась дистанціюватись від публічних політичних процесів. Відбулася своєрідна департизація структур державної влади. В цих умовах однією з основних функцій політичних партій стало формування організованої опозиції, її ідеологічне й кадрове забезпечення» [1].

Специфіка партійної системи також впливає на партійне лідерство. За умови двополярної партійної системи, коли парламентська коаліція по чергово формується то лівоцентристськими, то правочентристськими силами, партійні лідери стають «політичними підпри-

ємцями», які перебувають у постійних переговорах з партнерами. Вірність абстрактним ідеологічним настановам поступово зникає. Згідно з С. Белашком, «партії, виявившись неспроможними відіграти провідну роль у формуванні влади, спрямували основні зусилля на формування опозиційної еліти. Отже, за умов високого ступеня позапартійності політичної еліти важливою функцією багатопартійності стає формування потужної контреліти, здатної взяти на себе роль системної опозиції» [1].

Інституційне середовище, в якому працюють сучасні політичні партії, вимагає від партійних лідерів орієнтації щодо багатьох важливих питань. Зокрема, йдеться про прийняття політичних рішень. Партійні лідери, які внаслідок виборів стають посадовцями публічного врядування, повинні мати високий рівень управлінської компетентності. Їм належить спрямувати роботу бюрократичного апарату, який працює на постійній основі, а також вибудовувати конструктивні відносини з елітами. С. Белашко правильно стверджує, що «пострадянські еліти багато в чому відрізняються від еліт розвинутих демократій, де політики розділяють єдині цінності, дотримуються загальних норм та стійких моделей поведінки. Спільність інтересів і наявність визнаними всіма правил зумовлені історично сформованим механізмом соціалізації еліт, у якому серйозну роль відіграє освіта, у тому числі політична й ідеологічна, яку здобувають у спеціальних партійних школах» [1].

Політична конкуренція між партіями, суспільними рухами та громадськими організаціями пересувається до медіасфери. Тому партійний лідер повинен прогнозувати іміджеву ситуацію та вмело працювати з громадською думкою. Це означає утримання від дій, які можуть спричинити репутаційні ризики. С. Белашко доречно відзначає, що «в пострадянських еліт налагоджених механізмів політичної соціалізації немає. На відміну від монолітної радянської партійно-бюрократичної еліти, вони ідеологічно аморфні й атомізовані» [1].

Публічність партійних лідерів вимагає від них грамотного налаштування роботи партійних інформаційно-аналітичних інституцій. Також партійні лідери мають виходити за межі «зони комфорту» та систематично оновлювати свій імідж. Цим зумовлене поширення впливу партій на нові соціальні групи та функція консолідації перехідного суспільства навколо креативних еліт. С. Белашко вказує, що «консолідація певних груп еліти (зна-

чною мірою добровільно-примусова) в рамках «мегаблоків» йде тільки на шкоду партійному лідерству, оскільки відбувається на формальних засадах і, як правило, диктується тактичними, а не стратегічними чинниками. Практично всі партійні лідери, які залучені до тієї чи іншої коаліції, розглядають таке об'єднання як ситуативне і кон'юнктурне, часто сприймаючи перебування в ньому головним чином як додатковий козир у подальших політичних торгах» [1].

Сучасні партійні лідери мають можливості підвищення рейтингу на основі участі в антикризових діях. Мистецтво політичної комунікації для партійного лідера полягає у вдалому залученні до топового медійного контенту та подій, які набирають велику кількість переглядів і взаємодії. Це вимагає модернізації інтернет-обслуговування та маркетингових зусиль. Альтернативою є занепад та послаблення інституту партійного лідерства. Згідно з позицією І. Юрченко, «можна навести тезу, яка часто лунала у середовищі консервативно налаштованих теоретиків: ескалація можливостей впливу з боку соціальних груп і прошарків на функціонування політичної системи спричинятиме появу «слабких лідерів», що виступатимуть звичайними маріонетками в руках груп підтримки і будуть неспроможними приймати самостійні й відповідальні рішення» [11].

Сучасне партійне лідерство динамічно трансформується в організаційному плані. Партійні лідери активно змінюють персонал та ведуть змістовні кадрові зміни. Також партійні посадовці намагаються сформувати дієвий функціональний апарат, який здійснює формально-організаційні функції, передбачені законодавством. На слухну думку І. Юрченко, «безпідставним видається й намагання перетворити постать політичного лідера на певну похідну функцію від державної посади чи політичної партії. Стосовно першого, то в цьому плані відбувається банальне змішування таких двох понять, як «посада» і «лідерство». Справді, будь-який посадовець (особливо коли йдеться про вищий державний рівень) має можливість використовувати державну владу і тим самим впливати якщо не на все суспільство, то на окремі його сегменти» [11].

Законодавство про політичні партії багатьох європейських країн містить положення про політичну відповідальність. Звідси партійні лідери повинні чітко усвідомлювати ціну непублічних або сумнівних політичних дій. Також йдеться про наслідки рішень та позиції політичних сил для суспільної політики та національних інтересів. Українська вчена обгрун-

товано стверджує, що «концепція відмирання політичного лідерства за умов демократії та демократичних політичних режимів виявилась нежиттєздатною. Більше того, звернення до фактів дозволяє твердити, що сучасні демократії, причому такі, в яких партійне життя має багату та глибоку традицію, виявляють дедалі більшу залежність від фактора суб'єктивного впливу політичних лідерів» [11].

Перетворення сучасних політичних партій на дієвий інструмент модернізації демократії та переходу її до консолідованої фази вимагає від партійних лідерів чіткого усвідомлення пріоритетів та наслідків діяльності. Партійне лідерство виходить за межі нормальної функціональності, характерної для XIX та XX століття. Ця ланка забезпечує ініціативність та енергійність політичних партій, безпосередньо відповідає за успіх політичних сил у складному конкурентному середовищі.

Висновки. Таким чином, сучасні політичні партії трансформувалися на «високотехнологічні» комплекси суспільно-політичного представництва та публічного врядування. Вони тісно інтегровані як до державної структури, так і до політичного медіапростору. Звідси формується переоцінка важливих критеріїв ефективності партійного політичного лідерства. Якщо в XIX–XX століттях масові політичні партії вимагали відповідності топових представників основним засадам ідеології та соціальної бази, то в третьому десятилітті XXI століття актуальними є компетентності політичної публічності, мобілізації аналітичного та синтетичного потенціалу тощо. Мережева структура сучасних політичних сил наближає їх до неформальних груп та громадських рухів. У сучасному світі досить багато прикладів, коли члени громадських організацій одночасно виступають членами партії. При цьому партійна належність дедалі частіше стає основою для політичного самовиразу громадян цифрової доби. Радикалізація суспільних настроїв, продемонстрована в період пандемії COVID-19, засвідчила, що партійність продовжує відігравати ключову роль у виразі цінностей та картини світу значної частини населення. На цій основі важливими якостями нового постідеологічного партійного лідерства є висока комунікаційна спроможність, публічна привабливість тощо. Значну роль відіграє адаптивність політичного лідера партії до кон'юнктури державно-владних та політико-інституційних взаємодій. Партійні лідери можуть радикально змінювати оточення союзників та вступати в нові неочікувані альянси. Це вимагає гнучкості у сприйнятті політичних опонентів та

загальних цілей партії. Результативний партійний лідер спроможний одночасно подбати як про добробут всієї партійної структури, так і про тривалість власної політичної кар'єри. Інститут партійного лідерства підвищує своє значення в умовах європейської інтеграції. Інтернаціоналізація політики вимагає від

партійних лідерів компетентності в питаннях глобального порядку денного та представництва національних інтересів. Перспективою подальшого розгляду проблеми, порушеної в цій статті, є встановлення розбіжностей між сучасними політичними партіями та громадськими рухами.

Література:

- 1.Белашко С. О. Партійне лідерство як форма політичної участі: пострадянська специфіка. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2011.4\(12\).123468](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2011.4(12).123468)
- 2.Морарь М. В. Партійне лідерство як політичне явище. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/wp-content/uploads/sites/59/partijne-liderstvo-jak-politychne-javyshche.pdf>
- 3.Обушний М. І. До питання сутності поняття «партійна комунікація». *Дні науки філософського факультету 2010* : міжнародна наукова конференція (21–22 квітня 2010 року). Матеріали доповідей та виступів. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. Ч. IX. С. 81–83.
- 4.Остапець Ю. О. Вплив парламентських виборів 1994, 1998, 2012 рр. на становлення партійної системи України. *Політологічний вісник* : збірник наукових праць. Київ : XXI століття: Діалог культур, 2004. Вип. 16. С. 54–59.
- 5.Пахарев А. Д. Політичні лідери лівої опозиції: проблеми консолідації. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. Вип. 2. С. 25–40.
- 6.Скоблик Н. Відповідальність політичних лідерів і контроль над ними у працях Роберта Даля початку 1950-х років. *Нова політика*. 2000. № 3. С. 10–18.
- 7.Скрипнюк В. М. Концептуальні проблеми політико-правового аналізу типів демократичної влади. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса, 2001. Вип. 12. С. 318.
- 8.Хімченко О. Політичні партії і виборчий процес в умовах розбудови демократичного суспільства : навчальний посібник. Київ : ВД Професіонал, 2006. 208 с.
- 9.Череватий С. Політична ідеологія як складник суспільної свідомості. *Політичний менеджмент*. 2010. № 3 (42). С. 51–57.
10. Шиманова О. В. Виборчі списки як індикатор внутрішньопартійної комунікації (на прикладі виборчої кампанії 2006 року). *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2009. Вип. 21. С. 180–184.
11. Юрченко І. Феномен політичного лідерства. 2018. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/urchenko_fenomen.pdf

References:

- 1.Bielashko, S. O. Partiine liderstvo yak forma politychnoi uchasti: postradianska spetsyfyka. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2011.4\(12\).123468](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2011.4(12).123468) [in Ukrainian]
- 2.Morar, M. V. Partiine liderstvo yak politychne yavyshe Retrieved from: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/wp-content/uploads/sites/59/partijne-liderstvo-jak-politychne-javyshche.pdf> [in Ukrainian]
- 3.Obushnyi, M. I. (2010). Do pytannia sutnosti poniattia “partiina komunikatsiia”. Dni nauky filosofskoho fakultetu 2010: Mizhnarodna naukova konferentsiia (21–22 kvitnia 2010 roku). Materialy dopovidei ta vystupiv. Kyiv : Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr “Kyivskiy universytet”. Ch. IX. S. 81–83. [in Ukrainian]
- 4.Ostapets, Yu. O. (2004). Vplyv parlamentskykh vyboriv 1994, 1998, 2012 rr. na stanovlennia partiinoi systemy Ukrainy. Politolohichnyi visnyk: zbirnyk naukovyih prats. Kyiv : XXI stolittia: Dialoh kultur. Vyp. 16. S. 54–59. [in Ukrainian]
- 5.Pakhariev, A. D. (2015). Politychni lidery livoi opozytsii: problemy konsolidatsii. Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. Vyp. 2. S. 25–40. [in Ukrainian]
- 6.Skoblyk, N. (2000). Vidpovidalnist politychnykh lideriv i kontrol nad nymy u pratsiakh Roberta Dalia pochatku 1950-kh rokiv. Nova polityka. № 3. S. 10–18. [in Ukrainian]
- 7.Skrypniuk, V. M. (2001). Kontseptualni problemy polityko-pravovoho analizu typiv demokratychnoi vlady. Aktualni problemy derzhavy i prava. Odesa, Vyp. 12. S. 318. [in Ukrainian]
- 8.Khimchenko, O. (2006). Politychni partii i vyborchyi protses v umovakh rozbudovy demokratychnoho suspilstva: navchalnyi posibnyk. Kyiv : VD Profesional. 208 s. [in Ukrainian]
- 9.Cherevatyi, S. (2010). Politychna ideolohiia yak skladnyk suspilnoi svidomosti. Politychnyi menedzhment. № 3 (42). S. 51–57. [in Ukrainian]
10. Shymanova, O. V. (2009). Vyborchi spysky yak indykator vnutrishnopartiinoi komunikatsii (na prykladi vyborchoi kampanii 2006 roku). Ukrainaska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku. Vyp. 21. S. 180–184. [in Ukrainian]
11. Iurchenko, I. (2018). Fenomen politychnoho liderstva. Retrieved from: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/urchenko_fenomen.pdf [in Ukrainian]